

בין זהות לזיקה- תל חצור והעיירה חצור הגלילית

מאת שמחה גואטה-בוקובזה

בחודשים מאי - יוני 2019 התמקם לו מוזיאון נייד בחצור – 'מוזיאון זומו'. במשך 5 שבועות אירח המוזיאון שכלל כ-50 מיצגים של מיטב האומנים בארץ את תושבי חצור והסביבה. אחד המוצגים בתערוכה היה המיצג של הפסל מיכה אולמן זוכה פרס ישראל. המיצג התייחס ליחסים המורכבים שבין תל חצור לעיירה חצור הגלילית הסמוכה ושעל שמו היא קרויה.

האמן מיכה אולמן ייצר במיוחד ל'זומו' שולחן אירועים, שעליו ערם אדמה שנאספה מאזור תל חצור ליצירת תל חצור הגלילית. התל מתפקד גם כמעין שעון חול, כשהאדמה שעליו מתפזרת מחורים לרצפת המוזיאון בניסיון להשיב את החול מהתל לחצור עצמה.

הקשר הטעון והמורכב היסטורית בין תל חצור לחצור הגלילית עומד בלב העבודה, ובהבאת אדמה מתל חצור אל חלל התערוכה, מייצר אולמן מחווה סימלית של ניכוס מחדש, גם אם זמני, של אדמת התל על ידי חצור הגלילית. (מתוך קטלוג התערוכה- זומו חצור הגלילית- טקס יוצר מקום. אוצרת רות אופנהיים)

בספרו הראשון של יגאל ידין 'חצור לפנים היא ראש כל הממלכות', ברשימת התודות לעוסקים במלאכת החפירות בתל חצור בסוף הספר, נפקד שמם של החופרים תושבי חצור, קריית שמונה וצפת שנשלחו לחפירות כחלק מעבודות הדחק שסופקו לעולים שזה עתה הגיעו לארץ בעיקר מצפון אפריקה. (בספר כן מופיעות תמונות של החופרים)

במסגרת איסוף מידע מתושבי חצור נחשפתי לסיפורים המתארים את פעילותם המגוונת של תושבי חצור בחפירות בתל. הדברים הכתובים הבאים מתייחסים לעדויות אלה.

בין זהות לזיקה

תל חצור והעיירה חצור הגלילית

העיירה חצור הגלילית שהוקמה בשנות החמישים המוקדמות, נקראה על שם העיר המקראית 'חצור' כחלק מהנרטיב שאותו ייצג ראש ממשלת ישראל הראשון- דוד בן גוריון, שראה בהתיישבות הציונית המשכה של ההתיישבות המקראית-תנכית, ואת חצור החדשה כהמשכה של חצור המקראית 'ראש לכל הממלכות' בעת ההיא.

קיים פער בדרך הכוללת והמכלילה שבה תוארו תושבי חצור כחלק מהעשייה במרחב הגלילי הסמוך לחצור לבין מה שתושבי חצור ראו כתרומה משמעותית שלהם באזור.

דוגמא: חפירות תל חצור

בשנות החמישים והשישים התקיימו חפירות ארכיאולוגיות בתל בראשותו של יגאל ידן. העולים שהתיישבו בחצור כדי להתפרנס, הועסקו בחפירות אלה בתפקידים שונים. חלקם הגדול חשף את אוצרות העבר תוך כדי חפירות בשטח בשמש ובחום.

ידן אמר על החופרים מחצור: "הם הראו לא רק כושר עבודה כי אם גם התעניינות, דבר שקידם מאוד את החפירות".

יצחק אלוף

יצחק אלוף - ממייסדי חצור - היה דמות בכירה מאוד בתל. הוא היה יד ימינו ונהגו האישי של יגאל ידן שכינה אותו 'אלופי'.

יצחק אלוף עלה לארץ מקזבלנקה ב 1948 במסגרת עליית הנוער, הוא שהה במרסיי במשך שנתיים על מנת לעבור הכשרה כמדריך עולים בארץ. הוא ורעייתו אסתר תיבדל לחיים ארוכים הגיעו קודם לאשקלון ולאחר מכן למעברת ראש פינה ומשם לחצור.

בשנות החמישים כאשר החלו חפירות ארכיאולוגיות בתל חצור בניהולו של יגאל ידן, יצחק אלוף היה יד ימינו בכל מה שקשור לניהול האתר הארכיאולוגי. ידן כינה אותו 'אלופי' בפני כל מי שהגיע לביקור באתר כולל בפני דוד בן גוריון שתמך מאוד בחפירות בתל חצור.

ידן קרא לו איש הפלא, כי ידע לחבר את חלקי החרס. אח שלו, משה, המציא שיטה לחבר אותם בצורה מיוחדת.

ידן אהב אנשים יעילים ובעלי תושייה וכזה היה יצחק אלוף: .

- הוא סייע בהבאת קרונות לפינוי האדמה שנחפרה מהתל. הקרונות היו זרוקים במחנה בראש פינה ויצחק אלוף תיווך בין מפקד המחנה לבין ידן והעביר את הקרונות לתל, דבר שסייע מאוד ביעילות החפירות בתל.

- יצחק אלוף סייע בהבאת קו מים לתל חצור מאיילת השחר.

- יצחק בנה סככה גדולה לרווחת העובדים.

- יצחק אלוף הצליח לשכנע מהנדס חיפאי שנהג לצוד אתו, לסייע בשינוע הקרונות כדי שיתפקדו בתל בפינוי האדמה שנחפרה והיה צריך לפנותה. דבר שהדהים את ידן.

- יצחק אלוף סייע בהתקנת טלפון שדה באתר הארכיאולוגי. הוא הצליח לגייס את הציוד הזה ולהעבירו לתל חצור. יחד עם חנניה אזולאי ואבנר כהן מחצור הם הצליחו לבנות את התשתית לתקשורת במשרדה של המזכירה של ידן.
- ליצחק וליגאל ידן היו קשרים מאוד חמים ומשפחתיים.

הזוג עליזה ואלברט בן זקן עבד בתל חצור.

עליזה בן זקן היתה רפאית מצטיינת בעלת כישרון מדהים לשיחזור כלים בפיסות חרסים שנמצאו. בסיום עונת החפירות הוצע לה להצטרף למשלחת בחזרתה לאוניברסיטה העברית בירושלים ולהמשיך את תפקידה כרפאית. אולם עליזה סירבה כי לא הייתה מעוניינת לעזוב את חצור. רפאיות נוספות שעבדו בתל היו: אסתר אלוף, רבקה וקנין, ועוד.

אלברט בן זקן מונה להיות מנהל העבודה באחד האתרים בתל ותיווך בין החופרים למשלחת. אלברט בן זקן, יליד קזבלנקה שבמרקו, עלה לארץ בשנת 1951 במסגרת עליית הנוער ועבר הכשרה קיבוצית. ב-1956 השתקע אלברט בחצור בשל נישואיו לעליזה. אלברט היה ידוע כאדם חילוני מאוד.

אלברט מספר שאהרוני יוחנן, ארכיאולוג ראשי בתל, אמר לו "שמתי עליך עיין בחור, אתה עובד עם שכל" ומינה אותו להיות מנהל העבודה של הפועלים מחצור.

לאחר יום כיפורים, אלברט אסף את הפועלים והסביר להם שהוא יישמש כמנהל העבודה באתר חפירות זה. תושבי חצור, שידעו שאלברט הדם חילוני בהשקפת עולמו אמרו לו: "איזה ממזר (יימות לו בוא) גם לא צם בכיפור וגם אלוהים ממנה אותו למנהל עבודה".

שרגא קידר- התעניין מאוד בארכיאולוגיה ושימש כאחראי.

יחיאל וקנין- אחראי חפירות

רשימה חלקית של תושבי חצור בעבדו בתל: (שלא מוזכרים בספרי החפירות)

שמואל כהן, אהרון כהן, פרץ ישראל, אבלחק מורדכי, דדון יעיש, ביטון שלמה, חנניה אזולאי, אבנר כהן, יחיאל ורבקה וקנין, חיים ענבה, מוריס אלוף, מרדכי סויסה, שלמה סיוון, מאיר בן דוד, הרב מרדכי דיעי, אלברט ועליזה בן זקן, יצחק ואסתר אלוף, ישראל פרץ, שרגא קידר ונוספים.

יחסי תושבי חצור שעבדו בתל והמשלחת

מנקודת מבטם של תושבי חצור שעבדו בתל, היחסים עם אנשי המשלחת היו טובים. זה נכון שאנשי המשלחת הועסקו בתפקידים מקצועיים יותר ביחס לתושבי חצור שהגיעו לארץ ללא הכשרה ונדרשו לבצע פעולות איזוטיריות. אולם מבחינתם, הם מציינים את העובדה שאנשי המשלחת, ובעיקר יגאל ידין התפעלו מהמימונות ההתמדה והאלתור שהיתה לעובדים שמצאו פתרונות יצירתיים תוך כדי עבודה במקום.

(בניגוד לדברים שאמרה בריאיון פרופ' טרודה דותן, מבכירי משלחת החפירה בתל חצור, היא ציינה שהשילוב לא היה מובן מאליו ולא תמיד עלה יפה.)

ישראל פרץ

ישראל פרץ, עולה ממרוקו שהשתכן בחצור, עבד בתל חצור בחפירות. הוא היה ידוע בזקנו הארוך במיוחד. בין ישראל פרץ ויגאל ידין התפתחו יחסים טובים וידין העריך אותו מאוד.

אחת התגליות בתל היתה חשיפת פסל של אליל שמש עם ידיים שלובות קדימה. אולם הראש לא נמצא. התגלע ויכוח בין פרופסור ז'אן מאוניברסיטת סורבון בצרפת ליגאל ידין לגבי מיקומו של החלק החסר. והם החליטו להתערב ביניהם על ארגז בקבוקי ויסקי. יגאל ידין נעזר "בחושים הטבעיים" של ישראל פרץ (לא בפעם הראשונה) והציע לחפור במקום שאליו הצביע ישראל פרץ שאכן שם נמצא החלק החסר.

השתתפות המשלחת בחתונה של אלברט ועליזה

חברי המשלחת היו בחתונה הצנועה של אלברט בן זקן ואשתו עליזה. הם הביאו לאירוע פטיפון שהיה ברשותם ושימש לריקודים. התמונה היחידה שיש לאלברט בן זקן ואישתו מהחתונה צולמה במצלמה של אחד מאנשי המשלחת שהשתתפו בחתונה.

ההתייחסות לתושבי חצור חייבת להיות מורכבת יותר.

הניגוד בין המקום של חצור בתודעה הלאומית כחוטבי עצים ושואבי מים או מודרים יכולה להיות אחת הסיבות לכך שהזיקה המצופה בין האתר הקדום לתושבי העיר החדשה לא התממש בפועל.

המקום הזה (יחד עם נוספים) הגדיר אותם כחולייה הנמוכה ביותר. מרבית תושבי חצור, רובם מזרחיים, סיפקו כוח עבודה זול לעבודות לא מקצועיות והיו לקבוצה החברתית-כלכלית הנמוכה ביותר שהתגוררה בו.

אולם חילוץ הדוגמאות שחלקן מופיעות כאן, שלא מוזכרים בשום מקום כתוב, יכולה להעיד שתושבי חצור שהועסקו בתל תרמו תרומה ייחודית לחשיפת אוצרות התל בהתאם לנסיבות ולמציאות המורכבת שהייתה בימים אלה.